

'KOM MAAR OP, WERELD.
IK MAAK ER WEL WEER POËZIE VAN.'

Dichtersportret door Pieter Webeling

Waarom hij dicht. Hoe hij ademt en beweegt in een stenen harnas. Hoe hij verdwijnt in de tijd en een brij van woorden. Wanneer een gedicht aanvoelt als jute of fluweel. En: waarom hij hoopt dat zijn botjes ooit zalig verklaard zullen worden. Ingmar Heytze over twintig jaar leven en werken in de poëzie.

'Stel: ik ben een gelukkig mens. Plezierig getrouwd, vier bloemen van kinderen, succesvol auteur van reisboeken – ik ga dansend door het leven. Dan was deze bundel nooit verschenen. Dan was ik een matig dichter geweest. Het is toch zo dat mijn poëzie te maken heeft met de barsten in het bestaan. Met wanhoop, twijfel, pijn. En verwondering, want het leven mag dan in scherven liggen, die scherven kunnen ook móói zijn. Maar wat moet je als dichter met geluk? Waar moet je 't dan in godsnaam over hebben? Geluk komt meestal neer op rust en harmonie, op stilstaand water. Leed kolkt. Leed zet aan tot beweging.

Ik heb de rafels van mijn leven om weten te werken tot gewezen taalbouwsels. Van een groot nadeel heb ik een groot voordeel gemaakt. Een goed gedicht zorgt voor enthousiasme en tevredenheid; het maakt je hoofd vrij. Dichten is dope, een verslaving. Zo kom ik weer aardig in de buurt van een zekere gelukzaligheid. Het is een omweg, zo leef ik nu eenmaal, maar het aardige is dat ik mensen mééneem. Ze herkennen zich in de melancholie van mijn werk. Identificatie is belangrijk, zeker ook voor de gedichten in dit boek. We schuifelen allemaal maar een beetje door de tijd heen, geblinddoekt, onderweg naar het Grote Niets. Ik lach erom, maar zo leuk is het eigenlijk niet.'

'Het leven mag dan in scherven liggen, die scherven kunnen ook móói zijn.'

© KEKE KEUKELAAR 2006

LEVEN ALS EEN DICHTER

'Een dichter is een romantisch bevlogen individu dat absint zit te drinken op een tochtige zolderkamer en het moeilijk heeft. Hij is wereldvreemd en onbegrepen, mager, bleek, stommelig, overgevoelig en er is altijd gedoe met vrouwen. Dat is het clichébeeld. Twintig jaar geleden voldeed ik daar bijna naadloos aan, op de absint na. Het romantische, weke innerlijk zie je terug in mijn gedichten. Zoals in "Nocturne":

Een jongen wankelt door de stad.

Zijn benen lopen uit de maat.

De stoep ligt slordig langs de straat.

Hij heeft zijn flessen leeggedacht.

Ik kijk om met vertedering, maar het is echt: *can you be more poet?* Ik lééfde voor de poëzie. Ik dichtte altijd en overal: in de rij voor het postkantoor, in de wachtkamer bij de tandarts, onder een lantaarnpaal bij striemende regen. Stond ik weer te krabbelen op een papiertje, in een handschrift dat alleen ik kon lezen. Taal was mijn wapen en mijn schild. Het was een compensatie van alles wat mij kon overkomen aan ellende en ander ongemak, zo van: kom maar op, wereld, ik maak er wel weer poëzie van. Nou, dat monomane is eraf. Ik hoef niet meer te ontsnappen aan het leven, al is dichten nog steeds een goede manier om je niet te vervelen.

Clichébeelden zijn van alle tijden. Een paar eeuwen geleden was een dichter een rederijker die op bloemrijke wijze alledaagse onderwerpen op aansprekende wijze kon verwoorden. Of hij was een hofdichter in dienst van de koning. In het oude Ierland waren de beste poëten even rijk en gezaghebbend als edelen. Door een scherpe pen konden ze mensen soms letterlijk doodschrijven. Ik mag dan op een zolder wonen, onbegrepen zijn en scharrelen met vrouwen, ik voel me óók in de traditie staan van de observator, de mooischrijvende chroniqueur. Het grappige is dat die maatschappelijke functie van poëzie weer helemaal in zwang is geraakt. Kijk naar de Dichter des Vaderlands. Of de stadsdichters.

Een van de eerste optredens in Café Averechts in Utrecht.

© SYLVIA HUBERS 1988

Utrecht is mijn universum. Ik hou van die stad, maar het is ook mijn kooi, mijn vesting. Ik kan er slecht uit. Da's vervelend. Een slordige elf jaar worstel ik nu met die reisfobie. Als ik een beetje in m'n hum ben, kan ik mij redelijk verplaatsen in de provincie Utrecht, liefst op de motor. Wil ik verder, dan raak ik in paniek. Soms zet ik mij over de angst heen. Ik móést gewoon aanwezig zijn op de reprise van Poëzie in Carré in Amsterdam. Optreden in *fucking Carré*, dat zou ik nooit meer meemaken! Het voorlezen in die statige cultuurtempel was te gek, maar ik heb vooraf letterlijk bagger gescheten. Darmknoop. Maakte niet uit – een schone onderbroek zat in m'n tas.

Mijn fobie is nooit een belemmering geweest voor de poëzie. Ik ben gaan reizen in mijn hoofd. Zo zijn er meer voordelen. Ik ben geen tijd kwijt aan reizen en wachten; mensen komen naar mij. Van mijn 'vakantiegeld' koop ik mooie camera's en computers. En ja, ik leer Utrecht kennen zoals niemand haar kent, elk middeleeuws uithoekje ken ik. In de zomer kan ik de zon van uur tot uur volgen via de terrassen van cafés als Orloff, De Zaak en Broers. Eigenlijk is de stad voor mij een stenen harnas. Ik weet hoe zij ademt, hoe zij beweegt. Ik bén de stad. Toch staat het mij tegen om stadsdichter genoemd te worden. De titel bestaat hier niet. Mocht men mij ooit vragen, dan zou ik niet imposant gaan weigeren. Ik zou alleen bang zijn dat het stadsdichterschap een keten is die mij nog meer aan de stad geslagen doet zijn. Ik ben hier niet voor m'n lol.'

DENKEN ALS EEN DICHTER

'Ik las in de krant iets over een Saoedisch meisje: zij huilt stenen, zo groot als graankorrels. Tja, als dát geen poëzie is... Van dat gegeven had ik een gedicht kunnen maken, maar het is een miniatuurtje geworden met als leidende gedachte: stenen zijn volmaakt onverschillig, ze staan ver van elke emotie:

Of ze nu met zijn allen een gaskamer vormen of het Vredespaleis zal ze een zorg zijn. Mededogen? Stenen kijken je niet-begrijpend aan. Je kunt hier en nu sterven waar je staat; geen steen zal een traan om je laten. Alleen in zeer zeldzame gevallen zal iemand stenen huilen.

Vooraf vroeger had ik een complete radarinstallatie draaien, gevoelig voor elke impuls. Dat kon variëren van een non met een patatje oorlog tot het bericht dat een wielrenner zijn arm uit de kom juicht. Dan vind je al snel een paar woorden die bij elkaar willen horen. Soms hoeft je niet eens op zoek naar de poëzie, dan komt het als een hondje op je afrennen. Langs het Zandpad in de wijk Zuilen liggen overal boten met raamprostituees. Op een dag fietst er een man voorbij met een bos gele tulpen. Dan denk ik onmiddellijk: hij is het soort man dat bloemen meeneemt als hij naar de hoeren gaat. Dat is toch geweldig?

'Mag ik ook gewoon effe bier drinken, neuken en Nederland-Duitsland kijken?'

© ANOUK PRINS 2006

Ik zoek naar vervreemding, vervorming. Ik wil de werkelijkheid laten kantelen. Zo kun je mensen verrassen, of op een originele manier naar iets laten kijken. In een van de strenge winters van de seventies zag ik een vos onder het ijs. Open bek, open ogen. Hij was door het ijs gezakt en raakte al trappend door de kou bevangen, waarna hij vastvroor. Een verbijsterend beeld, want wat verwacht je? Vis. Geen vos. In het gedicht "Vos onder ijs" laat ik het perspectief verschuiven: de vos blijkt de dichter zélf te zijn, in het papier, verstijfd in inkt. De lezer kijkt naar de woorden zoals de dichter naar de vos in het ijs kijkt:

Het is eenzaam. Aan deze kant.

Van het papier.

Het is zo eenzaam hier.

Ik ben gewend geraakt aan het ongebruikelijke. Ik zie een mooi meisje langsfietsen in een jurkje. Leuk. Maar voor mijn geestesoog verandert ze opeens in een oude man – in hetzelfde zomerjurkje. Het vel op zijn benen is wit, ietwat reuzelachtig, en hij heeft spataderen. Op het terras zitten jonge meisjes in driedelig grijs sigaartjes te roken. Ze denken: god, was ik maar zo oud, dat lijkt me geweldig. Zo zet je het begrip verlangen in een ander daglicht. Het is een bepaalde soepelheid van geest, die dodelijk vermoeiend is. Ik bedoel: het is prettig om die radar eens uit te zetten. Mag ik ook gewoon effe bier drinken, neuken en Nederland-Duitsland kijken?

'Bij een gedicht lichten alle letters van het alfabet tegelijk op.' Met Jeroen Wierlaert, backstage op de Nacht van de Poëzie.

© MAARTEN HARTMAN / U-BLAD 1998

DICHTEN ALS EEN DICHTER

'De verhalen zweven rond in het universum, je hoeft ze alleen maar uit de lucht te plukken en ze te laten neerdalen op papier. Dat hoor je veel schrijvers zeggen. Het is een erg romantische gedachte, maar ik kan erin meegaan. Ik zie ook gedichten zweven. Dat doen wel meer mensen. Maar niet iedereen neemt de moeite om ze op te schrijven. In zeker opzicht is de moeilijkheidsfactor van het schrijven van een gedicht hoger. Bij een roman zie je het verhaal, dat gaat ongeveer van a tot z. Bij een gedicht lichten alle letters van het alfabet tegelijk op. Het is een brij van taal, woorden door elkaar, bij elkaar, in elkaar. Poëzie is chaotischer, ingewikkelder en minder voorspelbaar.

Dichten doe ik met de snelheid van het licht. Dat hou je niet bij, niet met de pen, niet met de computer – mijn handen kunnen de stroom niet aan. Het denken gaat zelfs te snel om uit te spreken. Ook hier geldt: het gegoochel met invallen is uitputtend, maar het geeft wél verlichting. Ik heb eens gepraat met iemand die aan zenmeditatie doet. Meditatie komt overeen met dichten. Het is de totale vrijheid, alles mag, alles valt weg. Als ik bezig ben, kun je een kanon naast me afschieten. Ik verdwijn ook in de tijd. Een paar seconden later, dat is meestal een kwartier of een halfuur, kijk ik op en denk: nou, zo ongeveer.

Het grootste misverstand van poëzie is: dat een gedicht moet rijmen. Het op een na grootste misverstand is: dat een gedicht níet moet rijmen. Ik zie rijm als een belangrijk stijlmiddel, of het nou gaat om eindrijm, halfrijm of alliteraties. Het is een primaire kleur die je gebruikt. Een gedicht maken zonder rijm is een zee schilderen zonder blauw. Het kan wel, met groen en grijs, maar het wordt een andere zee en het is knap ingewikkeld. Ik rijm graag onnadrukkelijk. Ik vind het leuk om een klank hoog op te gooien en pas heel laat weer te laten neerkomen. In een vers van veertien regels rijmt dan de laatste regel op de derde regel. Je maakt een enorme sprong, maar omdat de andere regels eenzelfde cadans of klank hebben, maakt dat rijm toch iets af.

Ritme is het skelet van al mijn poëzie. Zelfs de gedichten die aritmisches zijn, zijn bewust aritmisches. Ritme is alles: het geeft

De zgn. Utrecht
Maffia in Café
De Bastard, van
links naar rechts:
Tommy Wieringa,
Arjan Witte,
Jack Nouws,
Daniëlle Serdijn,
Jerry Goossens,
Hagar Peeters en
Ingmar Heytze.

© GERARD ROOS 1997

evenwicht, structuur, ordening. Komrij zegt dat poëzie minstens twee natuurlijke ouders heeft: adem en muziek. Daar ben ik het mee eens: muziek is essentieel voor een dichter. Het is een veeg teken dat goede ritmische dichters ook goede muzikanten zijn. Menno Wigman is slagwerker en dat hoor je: hij dicht met een drumstel in zijn hoofd. Ik kan niet drummen. Ik speel op bongo's. Een beat vasthouden kan ik niet, maar ik mag graag over die beat heen gaan. Heerlijk om de vrijheid te hebben om voor of achter het ritme te zitten. Het danst, zoals mijn gedichten dansen.

Als ritme het skelet is, is klank de stoffering. Een gedicht kan aanvoelen als jute of fluweel. Zit trouwens een mooi klin-kerrijm in: júte, flúweel. Ik hou van woorden die een relatie onderhouden met klank en betekenis. Fluweel is een zacht woord, dat kan niet ruw zijn, dat hóór je. Als dichter gebruik ik zelden of nooit mistige woorden als leegte, illusie, diepte of verwijdering. Om het oneerbiedig te zeggen: dat zijn Frank Boeijen-woorden. Stilistische armoe. Verder is verwijzing belangrijk. *Ik ben om je als het licht*. Dat is een knipoog naar Gorter, een hommage. Zo vind ik in het werk van anderen ook stukjes nagel en plukjes haar van mezelf terug.

Een gedicht loopt derhalve over vijf sporen: rijm, ritme, klank, betekenis en verwijzing: dat zijn de belangrijkste schuifregelaars die ik als 'studiotechnicus' tot mijn beschikking heb. In het eerste stadium, het onversneden schrijfproces, gebruik ik al die 'sporen' tegelijk. Dan staat zeventig procent van het gedicht. In het tweede stadium, de bewerking, kan ik de sporen apart afregelen. Is dat rijm niet te dwangmatig? Heeft deze verwijzing zin? Klopt het ritme? Sommige dichters vinden dat een gedicht 'kelder' moet hebben. Kan geen kwaad. Je krijgt de kans om zelf lezer te worden: hallo, wat stáát hier nou eigenlijk?

Ik wil mijn taal helder hebben, maar dat betekent niet dat mijn gedichten eenduidig en transparant zijn. Voor mij is realisme niet per definitie begrijpelijk, zoals abstract niet per definitie onbegrijpelijk is. Voorbeeld:

*Wij hebben iets bestormd, maar wat?
Wij hadden onze ogen dicht. Het licht is door ons heengegaan
en raakt nu iemand anders aan.*

Deze strofe is helder: hij gaat over mensen die ontdekken dat elke triomf tijdelijk is, omdat we nu eenmaal niet het eeuwige leven hebben. Maar zie je ook dat hij gaat over succesvolle veertigers op hun retour, die onderweg iets verloren hebben? Ach, zo'n onderlaag hoeft niet voor iedereen zichtbaar te zijn. Ik laat een gedicht achter als een huis: kijk maar, loop maar naar binnen. Ik hoop dat mensen er iets moois vinden. Bij voorkeur niet iets wat ik erin heb gestopt.'

'Mijn ouders hadden veel cabaretplaten. Toon Hermans, Herman van Veen, Koot en Bie, Lurelei, Don Quishocking: als jochie luisterde ik er dag en nacht naar. De conferences en liedjes met lachend publiek erbij vormen de blauwdruk van mijn dichterschap. Lightverse en tekstdichten zijn mijn bakermat. Ik kwam erachter dat al die prachtige liedjes afkomstig zijn van grootheden als Jan Boerstoel, Willem Wilmink, Hans Dorrestijn, Lennaert Nijgh en Rob Chrispijn. Later ging ik veel breder lezen, maar enig gevoel voor humor en de ondraaglijke lichtheid van het bestaan blijf ik essentieel vinden.

Met negen van de tien dichtbundels heb ik niks, maar die tiende lees ik dan ook wel stuk. Ik val op een combinatie van inleving, vaardigheid, directheid, muzikaliteit en anekdotiek. Een collega als Frank Koenegracht excelleert in rare metaforen. Hij staat "met een gezicht als een spade / uit het raam te turen." Herman de Coninck hanteert virtuoos de menselijke maat. Ik zie hem als de Henri Cartier-Bresson van de dichtkunst:

*Vrouwen zijn gemaakt van meisjes, steken op hun
veertigste nog altijd hun tong uit van vijftien*

Geforceerde poëzie, daar heb ik problemen mee. Bijna het gehele tekstuele oeuvre van Bløf, zeg maar. Of proza dat poëtisch probeert te doen met krullen en tierlantijnen. In de roman *De schaduw van de wind* lees je dan een zin als: "Dat jaar bedekte de herfst Barcelona met een mantel van verdorde bladeren die als slangenhuid door de stad wervelde." Maar weet je, ik heb er lang en diep over nagedacht... Het kan niet, hè. *De schaduw van de wind... het kán niet.*'

'Dichters zijn in de mode. Poëzie schrijven begint weer een maatschappelijk ambacht te worden. Een instituut als Poetry International heeft aanzien, dichters treden overal op, er zijn mooie prijzen, bedrijven springen op de hype in. Vrij veel dichters gaan daar in mee. Zoals ik al aangaf: dat is een breuk met de romantiek, met het buitenmaatschappelijke ideaal. Tien jaar geleden was het ondenkbaar dat een dichter een sonnet zou schrijven voor Felix-kattenbrokken. Toch is de dichter geen echte cultuurdrager. Tijdens een nieuwjaarsreceptie van de gemeente Amsterdam mocht Erik Jan Harmens zijn gedicht niet voorlezen vanwege het zinnetje: *de burgemeester smoezelt alles komt goed en hijst de driekruizenvlag*. In deze moderne tijd is de dichter toch franje.

'Eigenlijk is de stad voor mij een stenen harnas. Ik ben de stad.' Opnames voor de expositie *Poëzie op sterk water*.

© ARJAN VERSCHOOR 2001

Ik kan vrij aardig leven van het schrijven. Ik schrijf gedichten in opdracht, bijvoorbeeld voor het *AD Utrechts Nieuwsblad* of de Rabobank. Ik treed op, van deftige festivals tot het café om de hoek. Ik geef poëzieles aan de Hogeschool voor de Kunsten. En ik ontvang royalty's van dichtbundels. Vooral het voorlezen is geweldig: met een paar goede optredens heb ik de jaarlijkse royalty's van een dichtbundel al gauw verdubbeld. Ik hou ook echt van de performance. Na twintig jaar begin ik te ontdekken op hoeveel verschillende manieren je een gedicht kan voorlezen, terwijl verstaanbaarheid voor veel collega's al te hoog is gegrepen. Ze murmelen en rommelen maar wat aan. Kijk, ik dicht ook 'naar buiten', dus ik voel me redelijk op m'n gemak bij publiek. Voor iemand die via zijn navel naar binnen gaat om stille gronden te verkennen... tja, dan zal het best lastig zijn om op een podium gezellig te wezen. Maar doe het dan niet!

Na mijn laatste dichtbundel *Schaduwboekhouding*, februari 2005, was ik er even uit. Ik had wel iets beters te doen dan dichten. Ik was het echt zat! Het was tijd voor een ongerijmd leven – met een goede chick en een Vespa die 120 kon. Mijn vriendin had ook niets met de kinnesinne, de frustratietjes en het intellectuele gedoe van mijn wereld. Ik sprong op de motor. Om andere wegen te verkennen. Om terrein terug te winnen op mijn reisangst. Nou, alles wat je hoopt te voelen als je aan het dichten bent, voel je op twee wielen. Snelheid. Gevaar. Bewustzijn. Alle poriën, alle zintuigen staan open. Motorrijden is veel overweldigender. Poëzie is de boel stilzetten en met de taal schermen. Wat schiet je daarmee op? Dichten is echt voor mietjes.

Inmiddels is de chick ervandoor. Anderhalf jaar lang had ik alleen gedichten in opdracht gedaan: ambachtelijk maatwerk, geen gelul over kelders, deadline is deadline. Ik dacht dat het gedaan was met de pure passie voor de poëzie. Deze bundel zou dan een mooi requiem zijn. Als ik de gedichten herlees, zie ik een romantisch bevlogen angsthaas die weinig vertrouwen heeft in zijn talent. Ik was vaak onzeker over mijn werk, maar een gedicht als *Voor de Liefste Onbekende* is toch echt een *greatest hit*. Nu laat de passie weer op. *The man is on the jazz again*. Het gaat gewoon door!

Ik geniet nu meer. Ik dicht met veel meer plezier, tot m'n eigen stomme verbazing. Je kunt zeggen dat ik een stap dichterbij het geluk ben gekomen. De toon is speels, bitterzoet, ironisch. In deze laatste maanden heb ik al meer dan dertig gedichten gemaakt. Ik denk dat er wel goed spul tussen zit. Over relikwieën, bijvoorbeeld. De ik-persoon in dat gedicht vindt de katholieke verering van botjes maar eigenaardig. Totdat hij beseft dat die relikwieën ook in zijn eigen lichaam zitten. *Nu zijn we nog met vlees bekleed, straks met betekenis, misschien*. Stel dat iemand de botjes gaat vereren van de dichter! Maar zo'n kans op verewuiging lijkt klein. Daarom dat ene woordje, hè. Misschien.'

